

דניאל קייקוב

חילול השם

למאמר זה שני חלקים: א) חומרת חילול השם. ב) חילול השם באדם חשוב.

א. חומרת חילול השם

חילול השם גדול מאוד עונו, בעזרת ה' ננסה לגעת קלת בחומרתו.

נצטוונו בתורה הקדושה שלא לחלל את שם ה' יתברך שנאמר (ויקרא כב' לב') "ולא תחללו את שם קדשיי" שלא נעשה מעשה שיתחלל בו שם שמייים. וכתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוות לא תעשה סג') שאם בשעת השמד ביקשו מאדם לעבור על עבירה מסויימת, לא משנה אם היא קלה או חמורה או שביקשו ממנו לעבור על ע"ז, ג"ע או שפיכות דמים ואפילו שלא בשעת השמד, חייב למסור את נפשו ולא לעבור. ואם עבר ואפילו באונס כבר עבר על לאו דחילול השם ואם היו שם עשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים וחטאו גדול מאוד ורבינו יונה כתב (אבות פ"ד מ"ד ד"ה "רבי יוחנן...") שזה עוון פלילי.

וכתב בספר יראים (סימן שמי) ש"מקרא זה נוקב ויורד עד התהום...שכל המבזה אפילו מצווה אחת ומיקל בכבוד שמים נקרא מחלל את השם", ודומה לזה כתב הספורנו על הפסוק הנ"ל "שלא תחללו בפעולות חסרות ומגונות."

ודרשו חז"ל במדרש רבה (פרק כב' אות ו') שויתר הקב"ה על עבודת כוכבים ולא ויתר על חילול השם שנאמר (יחזקאל כ' כז') "ואתם בית ישראל כה אמר ה' אלוקים איש גילוליו לכו עבדו..." וכתב (שם לט') "...ואת שם קדשי לא תחללו עוד".

ולכן חטא זה כל כך חמור עד שאומרת הגמרא (יומא פו.) שמי שיש בידו חילול השם אין בכח התשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולם תולים ומיתה ממרקת שנאמר "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותו" (ישעיה כב', יד').

ובהמשך, שם הגמרא שואלת היכי דמי חילול השם? ... ואמר רבי יוחנן שאם הוא (אדם חשוב כרבי יוחנן) הולך ארבע אמות בלי תורה ובלי תפילין חשוב חילול השם ורש"י מבאר שם שנחלש בימיו האחרונים ולמדים ממנו להיבטל מתלמוד תורה ונגרם חילול השם. ושמעתי מעשה כמו זה מפי גאון עוזנו ותפארתנו רבינו בן ציון מוצפי שליט"א שסיפר על אביו חסידא קדישא רבינו סלמאן מוצפי זצוק"ל שהיה נוהג לעמוד בחזרת הש"ץ ובזקנותו קרה שישב פעם אחת מרוב חולשתו המרובה, וראה שבעקבותיו ישבו גם חלק מהציבור, הרב עצר את החזן ושאל את הציבור: למה אתם יושבים? אני מאוד חלש לכן אני יושב, אל תלמדו ממני!! ורואים שפחד מחילול ה'.

ובהמשך הגמרא שם אמרינן יצחק דבי רבי ינאי אומר "כל שחבריו בושין מחמת שמועתו" וכתב הסמ"ג (לא תעשה ב') "שמהלכה זו אתה למד שחילול השם קרוי תלמיד חכם שאינו נזהר במעשיו וגורם שאומרים עליו דופי" עכ"ל. והסמ"ק כתב (לא תעשה פה"י) שלא יחשדוהו. וכתב הרב צביון העמודים שם ד"ה "והנה" שזה פליג על הסיבה שכתב רש"י שלמדים ממנו אלא הוא סובר שמפני עצם הביזיון זו בעיה. וכ"כ בספר חרדים פרק כט' סעיף קא'.

ואומרת הגמרא (קידושין מ.). אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד, מאי אין מקיפין? אמר מר זוטרא שאין עושים כחנווני (מסביר רש"י: שחנווני נותן לאדם לשלם בהקפה כמה פעמים ואח"כ גובה את הכל יחד, ובשמים לא עושים כן למחללי השם אלא נפרעין מיד). מר בריה דרבינא אמר לומר שאם היתה שקולה מכרעת (מסביר רש"י: אם כף המאזניים של המצוות ושל העוונות שקולה ויש בעוונות חילול השם, מכריע את הכף לחובה).

וכתב בספר החינוך במצוות קידוש השם (מצווה רצ"ו) בשורש המצווה "ששורש מצווה זו ידוע כי האדם לא נברא רק לעבוד בוראו ומי שאינו מוסר גופו על עבודת אדוניו איננו עבד טוב. והרי בני אדם ימסרו נפשותם על אדוניהם, קל וחומר על מצוות המלך הקב"ה" עכ"ל. ודומה לזה כתב המהר"ל מפראג (בפירושו למסכת אבות "דרך החיים" פ"ד מ"ד) "רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם." וכתב המהר"ל: "שלפני מצווה זו הוזהר "אל תהי בז לכל אדם" ואז אמר משנה אח"כ כל המחלל, ואם הוזהר על כבוד האדם שלא יבזה לשום בריאה ואיך הוא יחלל כבוד המקום אשר כבודו מלא עולם?!

ועוד ראינו במשנה שאפילו שאדם חטא בסתר או בשוגג משווים זאת למזיד לעניין זה שנפרעין בגלוי ומדוע זה כך?.

ומבאר המהר"ל שזה דומה למה שאמרו חז"ל במשנה לעניין נזיקין (בבא קמא כו.). "אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון" וגם דומה לאדם ההורג נפש שגם פה החמירה התורה בשוגג שיגלה האדם ההורג אז גם לעניין חילול השם שהרי כבודו מלא עולם, וסוף סוף אחד שוגג ואחד מזיד הרי חילל כבודו יתברך אשר הוא מלא עולם ונעשה חילול וביטול הכבוד. אבל אין הכוונה שדרגת החומרא של מזיד ושוגג היא אותו הדבר הרי פשוט שמזיד חמור יותר, אלא שזה יהיה אותו דבר לגבי העניין שנפרעין

בגלוי. ולמה בגלוי? כיוון שכאשר הקב"ה עושה נקמה בחוטאים מתגדל כבודו כמו שכתוב "ונשפטתי אתו בדבר ובדם" (יחזקאל לח', כב') ואח"כ כתיב "והתגדילתי והתקדשתי" (שם, כג') וכן כתוב "ואיכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' " (שמות יד', ד') הרי לך כשנפרע ה' ברשעים, כבודו מתגדל ולפיכך אדם שחילל את השם בסתר נפרעין ממנו בגלוי כדי שידעו הכל שהקב"ה עושה נקמה בחוטא זה שחילל את ה' ואז מתגדל כבודו יתברך.

ועוד הסביר מדוע חטא זה כל כך חמור ונבדל משאר חטאים לגבי שוגג ומזיד? כיוון שבחטאים רגילים אם אדם עובר בשוגג אז החטא הוא רק בגוף ולא בשכל כי אם כן היה שכל בזמן החטא אז לא שייך לקורא לזה שוגג ולכן אין חטא בשוגג במדריגת המזיד כיוון שהמזיד נעשה עם שכל שזו מדריגה נבדלת מהגוף ובילתי גשמית. כך גם המחלל את השם בשוגג חוטא במדריגה הנבדלת שהרי השם בא על המהות המופשט השיכלי בלבד. צא ולמד חומר שבו, ועל זה ידו כל הדווים, כי מי הוא זה נקי?! אוי לנו מיום הדין. (פלא יועץ).

ב. חילול השם באדם חשוב

אדם חשוב שפתותיו תמיד יאמרו תפילה, לבל יחלל את השם נורא עלילה.

איתא בגמרא (יומא פו.). "היכי דמי חילול השם? אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר" כלומר אם אני אקח בשר מבית המטבחים ולא אשלם מיד אלא בהקפה זה חילול השם. ולמה? אומר רש"י: "וכאני מאחר לפרוע הוא (הטבח) אומר שאני גזלן ולמד ממני לזלזל בגזל."

ומבאר המהרש"א שודאי רב לא היה עושה כן אלא כתוב בגמרא לשון של אי עבידנא הכוונה אם אני שאני אדם חשוב אקח בהקפה הרי זה חילול השם כיוון שלמדין ממני. וכ"כ הרב "שערי נחומים" ורבינו יוסף חיים בספרו "בן יהודע" (שם) הוסיף "שבאמת בסתם בני אדם ליכא חילול השם דלא יבוא הטבח לחשדו בכך כי דבר זה רגיל אצל העולם וכיוון שרב הוא **גברא רבא** דדמי ליה שיבוא לידי חשד לומר עליו כיוון שהוא אדם גדול רוצה ליקח בלא דמים. "עכ"ל.

רואים שזה קאי על אדם חשוב שצריך להיזהר בזה אפילו שכולם נוהגים כך וגם לא כולם משלמים בזמן, ואפילו הכי לאדם חשוב זה יחשב חילול השם.

הגמרא ממשיכה לספר לנו שאביי היה נזהר בחילול השם בכך שהיה לוקח בשר משני שותפים ונותן לזה זוז ולזה זוז כי אולי השני לא יודע שכבר הראשון קיבל את הכסף ויכול להיגרם חילול השם. ואח"כ היה מפגיש ביניהם ועושה איתם חשבון והיו נותנים לו עוד בשר כנגד מה ששילם יותר.

ממשיכה הגמרא ואומרת: "רבי יוחנן אמר כגון אנא דמסיגנא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין." כלומר אם אני אלך ארבע אמות בלי דברי תורה או שאין עלי תפילין. ורש"י מסביר שלא כולם יודעים שנחלש בגירסתו (והמהרש"א כותב שלא היה מניח מפני שהיה לו כאב ראש) **ולמדין ממני להיבטל מתלמוד תורה.**

"יצחק דבי רבי ינאי אומר כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו (רש"י מסביר מחמת שם רע היוצא עליו, והמאירי כותב שחשוד על העבירות) אמר רב נחמן בר יצחק כגון דקא אמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא" ורש"י מסביר שאומרים האנשים ימחול יוצרו על מעשיו שזה גם קאי על תלמיד חכם כמו שכתב הסמ"ג לא תעשה מצווה ב'.

גבי המימרא על רב ורבי יוחנן כתב רבנו חננאל (מו"ק יז.) "שזה אמרו על עצמן בלבד ולא על זולתם שהיו מחמירים הרבה על עצמם".

רואים אם כן שאדם חשוב צריך להחמיר על עצמו הרבה ולהיזהר מחילול השם וראינו הרבה מקומות שאדם חשוב צריך להיזהר יותר מאחרים ונראה כמה מהם:

א) **מסכת שבת (נא.):** רב נחמן ביקש מדרו העבד שלו להטמין לו צונן בשבת ועוד ביקש ממנו להביא לו מים שחיים נכרי ביום חול בשביל להראות לנו שאין בזה משום בישולי נכרים ושמע אותו רבי אמי והקפיד עליו. שאל רב יוסף את רבי אמי למה אתה מקפיד עליו הרי הוא סובר כרבותיו רב ושמואל, כמו שאמר רב יהודה בשם שמואל שמותר להטמין את הצונן בשבת וגם כמו שאמר שמואל בר יצחק בשם רב שכל מה שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי נכרים, אלא סבר **אדם חשוב שאני.** הכוונה שאדם חשוב שונה וצריך להחמיר.

ב) **מסכת מועד קטן (יא.):** מריון הבן של רבין ומר הבן של רב אחא בנו של רבא היה להם צמד של שוורים לזה שור ולזה שור חורשים בשדה. קרה מקרה בביתו של מר הבן של רב אחא בנו של רבא שהיה באבל והפסיק את השור שלו מהעבודה לפי שאבל מצווה על שביתת בהמתו ורב אשי אמר שזה שהוא לא חושש להפסד של עצמו זה בסדר אבל השותף מפסיד ולמה הוא לא חושש להפסד של השותף והרי שנינו בברייתא אם היו מושכרים או מוכחרין אצל אחרים כמו אצלנו שיש שותף אז מותר לעבוד, אלא תירצו שסבר **אדם חשוב שאני.** שאדם חשוב צריך להחמיר על עצמו לפני משורת הדין.

ג) **מסכת כתובות (פה: פו.):** קרובתו של רב נחמן מכרה את כתובתה בטובת הנאה, הכוונה שמכרה בדמים מועטים את הכתובה כיוון שהלוקח חושש שמא היא תמות ובעלה ירשנה ואז הוא הפסיד ורק אם תתגרש יקבל את הכתובה. והאישה התגרשה ומתה ובאו הלקוחות ותבעו את ביתה שהיא יורשת את הכתובה, ורב נחמן השיא לה עצה שתמחל את הכתובה כי גם יורש יכול למחול וכשימות האבא היא תירש את הכל

והלכות לא יקבלו כלום, היא שמעה ועשתה כן ואז התחרט רב נחמן על שאמר את העצה ואמר "עשינו עצמינו כעורכי הדיינים" שמלמדים טענות את בעלי הדין. אז הגמרא שואלת "מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר" הכוונה מה הוא סבר בהתחלה כשנתן את העצה ומה סבר לבסוף כשהתחרט? עונה הגמרא בהתחלה סבר "ומבשרך לא תתעלם" ולבסוף סבר **אדם חשוב שאני**. ועיין עוד בדף נב:.

ד) מסכת עבודה זרה (מח:): המשנה שם אומרת שאסור לעבור תחת עץ של עבודה זרה ואם עבר טמא, ואם היה הנוף שלה נוטה לרה"ר ובלשון המשנה "גוזלת את הרבים" ועבר תחתיה אדם, אז הוא טהור. שואלת הגמרא על המשנה במקרה של גוזלת את הרבים אם הלשון של המשנה במילה "עבר" הכוונה לדיעבד או אפילו אפשר לעבור לכתחילה? אז הגמרא מביאה שתי דעות, רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה אומר שעובר לכתחילה ורבי יוחנן אמר רק אם עבר אז בדיעבד טהור, והגמרא אומרת שאין מחלוקת ביניהם כיוון שרבי יוחנן מדבר במקרה שיש דרך אחרת לעבור בה אז אם עבר בדרך של האילן בדיעבד טהור ורבי יצחק בן אלעזר משמו של חזקיה מדבר במקרה שאין דרך אחרת לעבור בה אז מותר לכתחילה לעבור בדרך של האילן. ואז הגמרא מביאה מעשה עם רב ששת היה סגי נהור והיה לו שמש שהיה מוביל אותו בדרך והיתה בדרכם כזו דרך עם אילן שנופו נוטה לדרך ורב ששת אמר לשמש שלו שבזמן שהם יגיעו למקום זה השמש ימשוך אותו משם במרוצה, אז שואלת הגמרא באיזה מציאות מדובר? אם אין דרך אחרת אז למה לרוץ הרי מותר לעבור גם בלי לרוץ, ואם יש דרך אחרת אז בכלל אסור לעבור לכתחילה והגמרא מתרצת שבאמת היה מדובר במקרה שאין דרך אחרת שמותר לעבור לכתחילה אבל **אדם חשוב שאני** וצריך לעבור דרך זו במרוצה. ועיין עוד מסכת שביעית פ"ח משנה יא', במסכת שבת (קמב:) ובמסכת בבא מציעא (עג:).

אנו רואים שהחמירו באדם חשוב שלא לעשות דברים אפילו מן הדין שאצל אנשים רגילים מותר לעשותם ומיד השאלה שצריכה לעלות היא מדוע? למה אדם חשוב שאני? למה הוא צריך להחמיר על עצמו אפילו בדברים המותרים?
יש כמה דעות בראשונים מדוע אדם חשוב צריך להיזהר:

א) רש"י כותב (שבת נא. ד"ה "אדם חשוב שאני") - "שהרואה אותו שהוא מיקל עומד ומיקל יותר" עכ"ל. וכ"כ הר"ן והכוונה היא שאנשים אוהבים תמיד להוסיף על מה שראו.

גם הריטב"א כתב דברים דומים באותו מקום ד"ה "אדם חשוב שאני" וז"ל: "שיש לו להחמיר משורת הדין בדבר שנראה לבני אדם שיש בו איסור כדי שלא יבוא הרואה להקל יותר וזה כלל גדול." עכ"ל. וגם המאירי כתב מעין זה וז"ל: "אדם חשוב ראוי לו שיחמיר אף במותר לו בכל מה שהבריות סבורות עליו שהוא קולא שכל הרואין אותו מיקל למדין ממנו דבר מתוך דבר ונמצא גורם תקלה." עכ"ל. וכן דעת הר"ש במסכת שביעית פ"ח משנה יא' וכן דעת רבנו עובדיה מברטנורא שם.

ב) המאירי כותב במסכת מועד קטן (יב). "שאדם חשוב ראוי לו לקדש עצמו אף במותר לו" ע"כ. דהיינו שגם בדברים המותרים אדם חשוב ראוי לו להתגדר בהם.

ג) הריטב"א כותב במסכת מועד קטן (יא): מביא דעת יש אומרים "דכיוון דאדם חשוב הוא ואיכא לעז" ע"כ. וכתב הסמ"ג "שגורם שאומרים עליו דופי", אז הטעם הוא שלא ילעזו עליו ויאמרו שאדם זה לא נזהר באיסורים.

ד) רש"י כותב במסכת שבת (לג.) ד"ה "חילול השם" - אדם גדול שבני אדם למדים ממנו ואינו נזהר במעשיו נמצאו הקטנים מזלזלין בתורה על ידו ואומרים זהו מבין שאין ממש בתורה ובמצוות ונמצא שם שמים מתחלל נעשה דבריו חולין. "עכ"ל, וכ"כ הר"ן. נמצא הטעם הוא שלא יזלזלו בתורה הקדושה. ועיין רש"י במסכת אבות פ"א משנה יא'.

ה) וזה הטעם הוא אחרי שהקב"ה כבר העניש את האדם על עוונותיו והביא עליו פורענות אז יכול להיות כאן חילול השם וכותב רש"י במסכת יומא (פו.) ד"ה "באמור להם עם השם אלה": "את זה קרא הכתוב חילול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו והכל אומרים מה הועילו לו, ראה חסידים וחכמים רעה באה עליהם שנאמר ויחללו את שם קדשי ובמה חיללוהו באמור עליהם הנכרים שגלו ביניהן ראו עם ה' אלה ולא יכול להצילם שלא יגלו, נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט." עכ"ל. נמצא שהטעם הוא שלא ידברו רעה חס ושלוש על ה' יתברך ויאמרו שחס ושלוש אין בכוחו להציל.

יוצא איפוא שצריך האדם החשוב להיזהר מכמה סיבות ונסכם אותם בקצרה:

- א) שאנשים הרואים את האדם החשוב שהוא מיקל שלא יבואו להקל יותר וכמו שכותב רבינו יוסף חיים בספרו "בן יהודע" (שבת נא.) "דרכן של בני אדם שירצו לדעת מה שיעשה החכם גדול הדור בביתו כדי ללמוד ממעשיו ומנהגו."
- ב) אדם חשוב ראוי לו לקדש עצמו במותר לו.
- ג) אדם חשוב צריך להיזהר כדי שלא ילעזו עליו וידברו עליו דופי.
- ד) אדם חשוב צריך להיזהר כדי שלא יגרום חס ושלוש שיזלזלו בתורה ובמצוות.
- ה) אדם חשוב צריך להיזהר כדי שחס ושלוש אם תבוא עליו פורענות אז שלא ידברו כלפי הקב"ה.

ועכשיו בעזרת השם ננסה לברר מהו הגדר של אדם חשוב שצריך להיזהר בכל הדברים שמנינו. ראינו בזה כמה דעות בראשונים:

- א) דעת המאירי במסכת כתובות (נב:) ובמסכת מו"ק (יב.) שאדם חשוב זה **תלמיד חכם**.

ב) דעת רש"י והמאירי במסכת חולין (קלד:) שאדם חשוב הכוונה **לראש ישיבה** ורש"י הוסיף שגם אדם שהוא **ממונה**. וכ"כ הכס"מ בהלכות ת"ת פ"ג הלכה י' ד"ה "כל המשים".

ג) דעת הרמב"ם במסכת שביעית פ"ח משנה יא' שאדם חשוב הוא **אדם נכבד בעיני עמו**.

והרב חיד"א בספרו "דבש לפי" מערכת ח' סימן טו"ב מביא את הגמרא במסכת יומא (פו.) שהבאנו לעיל וכותב: "ויראה דהגם דאדם בעצמו מכיר כי איננו גדול בתורה וגם בעיניו אינו חסיד מ"מ אם יודע שההמון מחזיקים אותו לגדול בתורה ובחסידות והוא סובר שטועים בו... מ"מ כל שהעם מחזיקים אותו לרב גדול אף שאינו אמת יש חילול ה'".

וצריך להיזהר בכל דברים אלו ואפשר זה דקדוק הכתוב "ותופשי התורה לא ידעוני" (ירמיהו ב', ח') כלומר אף שאינם חכמים מ"מ הם תופסי התורה והעם מחזיקים אותם לחכמים והם לא ידעוני להיזהר בדרכיהם, מזה נמשך "והרועים פשעו ביי" (שם). וקרי בתופשי התורה "ואשמם בראשיכם" (דברים א', יג') הגם שאין ראויים להיות ראשים מ"מ הם ראשיכם ועון הדור תלוי בקולרם. ובעל נפש יחוש לחילול ה' החמור מאוד ולענין זה יחשוב עצמו תלמיד חכם. "עכ"ל.

יוצא מדבריו שאפילו בן תורה פשוט צריך להיזהר מאוד שבעתיים ולכלכל דרכיו במשפט לבל יחלל את שמו יתברך במעשה לא טוב ולענין זה יחשוב עצמו לגדול בתורה שלא יצא ממעשיו שמץ של חילול ה'.

ובקושטא דמילתא מצינו עוד מישהו שכתב דומה לזה הרב "פלא יועץ" בערך חילול השם: "והדבר הקשה שחילול השם הוא הכל לפי מה שהוא האדם **ולפי מה שמחזיקים אותו העולם**". ע"כ. ובאמת אפשר לדייק זאת מדברי הראשונים כמו רבינו יונה במסכת אבות (פ"ד מ"ד) ד"ה "רבי יוחנן בן ברוקא" וז"ל: "...לכן החכמים ואנשי המעשה צריכין לשמור במעשיהן יותר משאר בני אדם, וכל איש כפי מעלתו, **וכל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול**". ע"כ. אפשר לומר שהכוונה במילים "וכל הרוצה... יבוא ויטול" שלא דווקא תלמיד חכם גדול אלא כל אחד ואפילו הוא עם הארץ שגרם לכך שאנשים יחזיקו אותו לחכם כבר הוא צריך להיזהר מאוד בכל דרכיו ומעשיו לבל יחלל שם שמים. ואם נרצה אפשר גם לדייק זאת מדברי רש"י שהבאנו לעיל במסכת שבת (לג.) ד"ה "חילול השם" שכתב "אדם גדול שבני אדם למדים ממנו" ע"כ. אפשר לראות שלא דווקא גדול באמת אלא אם למדים אנשים ממנו נחשב לאדם גדול וצריך להיזהר במעשיו. וכתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ה הלכה יא') ש"הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק עצמו ויעשה לפניו משורת הדין" ע"כ.

גבי מה שכתב הרב חיד"א בסוף דבריו "ולענין זה (חילול ה') יעשה עצמו תלמיד חכם" כעין זה כתב הט"ז (שו"ע או"ח סימן עב' ס"ק א') "שכל מה שראינו בגמרא לחלק בין אדם חשוב להחמיר לענין שיש חומרא באדם חשוב ודאי כל אדם יעשה עצמו חשוב להחמיר וכו' אבל אם החשיבות גורם קולא תהיה מה שתהיה אין בדורותינו שהוא חשוב להקל" ע"כ.

יש תקנה שכתב אותה הרב בעל הפלא יועץ וז"ל: "ותקנה שמענו למי שנתחייב מיתה לשמיים בעוון חילול השם וכדומה, שיכון למסור נפשו למיתה בלב שלם בכל פעם שאומר קריאת – שמע ובאמירת נפילת – אפים, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. "עכ"ל.

למסקנא דמילתא: יזהר וישמר האדם מחילול השם ובמיוחד התלמידי חכמים הקטנים עם הגדולים והאנשים הנכבדים והממונים ויכלכל דרכיו במשפט וישמר מהכיעור ומהדומה לו שלא ימצא שגורם שידברו חס וחלילה על הקב"ה ועל תורתו הקדושה וגם על אותו אדם עצמו ושלא ילמדו ממנו להקל באיסורים ויחשוב אדם את

עצמו כתלמיד חכם לעניין זה וישפוך תחינה לפני שוכן מעונה שידריכנו בסדר עבודתו הנכונה!! והשם יתברך יעזרנו על דבר כבוד שמו, שאף פעם לא נחלל כבודו, ושלא תצא תקלה מתחת ידינו, ולא תמוש התורה מזרענו, ולמזהיר ולנוהר ירבה שלומם כמי נהר, אמן ואמן.